

**Wyrok z dnia 9 lutego 2010 r.**

**I UK 274/09**

**Przy ustalaniu podstawy wymiaru emerytury nie uwzględnia się lat kalendarzowych, w których ubezpieczony podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników (art. 15 ust. 6 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.).**

Przewodniczący SSN Romualda Spyt (sprawozdawca), Sędziowie SN:  
Zbigniew Hajn, Zbigniew Myszka.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 9 lutego 2010 r. sprawy z odwołania Jana M. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w R. o wysokość świadczenia, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 lutego 2009 r. [...]

1. o d d a l i ł skargę kasacyjną,
2. zasądził od ubezpieczonego Jana M. na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w R. kwotę 120 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

### **U z a s a d n i e**

Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem z dnia 24 lutego 2009 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gliwicach Ośrodka Zamiejscowego w Rybniku z dnia 10 września 2008 r. i oddalił odwołanie ubezpieczonego Jana M. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w R. z dnia 13 maja 2008 r. przyznającej mu emeryturę w wysokości najniższej emerytury - z uwagi na niemożność ustalenia podstawy jej wymiaru zgodnie z zasadami wynikającymi z ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227). W pisemnych motywach wyroku Sąd drugiej instancji nie zgodził się ze stanowiskiem Sądu

pierwszej instancji, że ubezpieczony, który legitymuje się okresem zatrudnienia w Kopalni Węgla Kamiennego „R.” w R. w okresie od 25 lipca 1968 r. do 31 marca 1980 r. oraz od 1 kwietnia 1980 r. okresem ubezpieczenia społecznego rolników (okresem uzupełniającym), może wskazać do podstawy wymiaru emerytury, w myśl art. 15 ust. 6 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, lata kalendarzowe, w których podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników (z podstawą wymiaru zero). Zdaniem Sądu Apelacyjnego, w konsekwencji błędnie Sąd Okręgowy przyjął, że chociaż okres składkowy i nieskładkowy (z wyłączeniem okresu uzupełniającego) ubezpieczonego wynosi 11 lat i 8 miesięcy, to istnieje możliwość ustalenia podstawy wymiaru emerytury na podstawie przeciętnej podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne lub ubezpieczenia emerytalne i rentowe w okresie 20 lat kalendarzowych przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku, wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu. Sąd Apelacyjny stwierdził, że ubezpieczony nie legitymuje się 20 letnim okresem ubezpieczenia, o jakim mowa w art. 15 ust. 6 ustawy emerytalnej, a okres podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników, chociaż uwzględniany przy ustalaniu prawa do emerytury oraz przy obliczaniu jej wysokości, nie ma znaczenia przy ustalaniu podstawy wymiaru tego świadczenia. Odwołał się do definicji „okresu ubezpieczenia” wynikającej z art. 4 pkt 5 powyższej ustawy i stwierdził, że jest to okres opłacania składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe oraz okres nieopłacania składek z powodu przekroczenia w trakcie roku kalendarzowego kwoty rocznej podstawy wymiaru składek, o którym mowa w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych. Ponadto wskazał, że istotne znaczenie ma pojęcie „ubezpieczony”, którego znaczenie wynika z pkt 13 przywołanego art. 4. Stanowi on, że jest nim osoba podlegającą ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym, określonym w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych, a także osoba, która przed dniem wejścia w życie ustawy podlegała ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu, z wyłączeniem ubezpieczenia społecznego rolników. Podkreślił, że podstawy wymiaru emerytury nie można było też ustalić ani w sposób wynikający z art. 15 ust. 1 ustawy emerytalnej - z uwagi na przebieg ubezpieczenia, ani w myśl art. 16 - 22 tej ustawy, stąd też emerytura została ustalona stosownie do treści art. 23 tej ustawy.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku ubezpieczony zarzucił naruszenie art. 10 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS - poprzez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że nakaz uwzględnienia okresów pracy w gospodarstwie rolnym przy ustalaniu prawa i przy obliczaniu wysokości emerytury nie jest tożsamy z naka-

zem uznania tych okresów jako „okresów podlegania ubezpieczeniu”. Wskazując na powyższe skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

W uzasadnieniu stawianego zarzutu skarżący podkreślił, że okresy wymienione w art. 10 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS należy traktować jako okresy składkowe przy ustalaniu prawa do emerytury i przy obliczaniu jej wysokości. Interpretacja dokonana przez Sąd Apelacyjny prowadzi do ograniczenia dyspozycji przepisu art. 10 ust. 1 tej ustawy wyłącznie do „uzupełnienia” okresów ubezpieczenia. Zdaniem skarżącego, zwrot „obliczanie jej wysokości” oznacza także obliczanie podstawy wymiaru emerytury. Tytuł Rozdziału 4, Działu II powyższej ustawy brzmi „Ustalanie wysokości emerytur...”, stąd też zawarty w nim art. 56 nie dotyczy obliczania wysokości emerytur w rozumieniu jej art. 10 ust. 1. Skarżący stwierdził, że wskazywana przez niego interpretacja znajduje potwierdzenie w niezwerbalizowanej zasadzie uprzywilejowania ubezpieczonego, która wynika z art. 11 *in fine* i uchylonego art. 186 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz z art. 83a ust. 3 z dnia 17 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) i nosi znamiona interpretacji słusznej, bowiem art. 10 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS wskazuje na subsydiarność wykorzystania okresów pracy w gospodarstwie rolnym przy ustaleniu prawa do emerytury i stanowi zasadę, że okresy te nie mogą być wykorzystane, jeżeli zostały one zaliczone do okresów, od których zależy prawo do emerytury lub renty na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników. Ponadto pojęcia użytego w przepisie art. 15 ust. 6 „okres podlegania ubezpieczeniu” nie należy utożsamiać z „okresem ubezpieczenia” zdefiniowanym w art. 4 pkt 5 powyższej ustawy, bowiem odmiennym pojęciom nie należy nadawać tożsamego znaczenia. Jednocześnie z definicji wynikającej z art. 4 pkt 5 wynika, że „okres ubezpieczenia” to okres opłacania składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe oraz okres nieopłacania składek z powodu przekroczenia w trakcie roku kalendarzowego kwoty rocznej podstawy wymiaru składek, o którym mowa w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych. Z kolei według pkt 12 tego artykułu ubezpieczenia emerytalne i rentowe oznaczają ubezpieczenia, o których mowa w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych, a więc także ubezpieczenie społeczne rolników, co wynika z treści art. 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Bezsporne jest, że ubezpieczony opłacał składki na ubezpie-

czenie emerytalne i rentowe w rozumieniu art. 4 pkt 5, stąd okres pracy w gospodarstwie rolnym należy uznać za „okres podlegania ubezpieczeniu” w rozumieniu art. 15 ust. 5. Również sięgnięcie do definicji „ubezpieczonego” nie prowadzi do rezultatów, jakie uzyskał Sąd Apelacyjny, bowiem ubezpieczony jest osobą podlegającą ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu określonym w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych, a zwrot „z wyłączeniem ubezpieczenia społecznego rolników” odnosi się do drugiej części przepisu art. 4 pkt 13, czyli do osób, które przed dniem wejścia w życie ustawy podlegały ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu. Nawet, gdyby przyjąć, że ten zwrot dotyczy także pierwszej części omawianego przepisu, to ma on znaczenie ogólne, a przepis art. 10 ust. 1 szczególne - ograniczone do ustalania prawa do emerytury i obliczania jej wysokości. Zgodnie zatem z zasadą *lex specialis derogat legi generali*, to ten przepis ma zastosowanie w niniejszej sprawie.

W odpowiedzi na skargę pozwany wniósł o jej odrzucenie, ewentualnie - w razie uznania jej za dopuszczalną - o jej oddalenie i zasądzenie od ubezpieczonego na swoją rzecz kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 15 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS podstawę wymiaru emerytury i renty stanowi ustalona w sposób określony w ust. 4 i 5 przeciętna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe lub na ubezpieczenie społeczne na podstawie przepisów prawa polskiego w okresie kolejnych 10 lat kalendarzowych, wybranych przez zainteresowanego z ostatnich 20 lat kalendarzowych poprzedzających bezpośrednio rok, w którym zgłoszono wniosek o emeryturę lub rentę, z uwzględnieniem ust. 6 i art. 176. W myśl ust. 6 tego artykułu na wniosek ubezpieczonego podstawę wymiaru emerytury lub renty może stanowić ustalona w sposób określony w ust. 4 i 5 przeciętna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne lub ubezpieczenia emerytalne i rentowe w okresie 20 lat kalendarzowych przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku, wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu. Z przepisów tych jednoznacznie wynika, że podstawę wymiaru emerytury stanowi podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne (ubezpieczenia emerytalno - rentowe) z określonych lat. Nie jest więc nią sama składka, stanowiąca określony procent podstawy wymiaru. „Podstawa wymiaru

składki” stanowi pojęcie funkcjonujące w prawie ubezpieczeń społecznych i definiuje je art. 18 ust. 1 - 8 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Oznacza to, że przy obliczeniu podstawy wymiaru emerytury uwzględnia się to, co enumeratywnie wymienia się w art. 18 ust. 1 - 8 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (przykładowo jest to przychód - w przypadku osób wymienionych art. 6 ust. 1 pkt 1-3 i pkt 18a, kwota uposażenia- w stosunku do posłów i senatorów, kwota stypendium - w stosunku do stypendystów sportowych i słuchaczy Krajowej Szkoły Administracji Publicznej, kwota zasiłku, świadczenia integracyjnego lub stypendium - w stosunku do bezrobotnych, kwota świadczenia socjalnego, zasiłku socjalnego lub wynagrodzenia przysługującego w okresie świadczenia górniczego lub w okresie stypendium na przekwalifikowanie - w stosunku do osób, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 20, kwota minimalnego wynagrodzenia za pracę - w stosunku do żołnierzy niezawodowych pełniących czynną służbę wojskową i duchownych, kwota uposażenia - w stosunku do żołnierzy pełniących służbę w ramach Narodowych Sił Rezerwowych i żołnierzy odbywających nadterminową służbę wojskową). Stąd też konsekwentnie „cały okres podlegania ubezpieczeniu” wynikający z art. 15 ust. 6 ustawy o emeryturach i rentach to wyłącznie taki okres ubezpieczenia, w którym istniała podstawa wymiaru składek w rozumieniu art. 18 ust. 1 - 8 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, a takim okresem nie jest okres podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Podkreślenia wymaga to, że spod działania ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych wyłączono rolników (patrz jej art. 5 ust. 1), a ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.) we własnym zakresie określa zupełnie odrębny mechanizm ustalania składek na to ubezpieczenie. Mianowicie, wysokość tych składek wynika wprost z aktów prawnych (patrz art. 17, art. 25 ust. 8 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 28 stycznia 1991 r. w sprawie przeciętnej rocznej wysokości emerytury podstawowej w latach 1983-1990, M.P. Nr 4, poz. 23), nie stanowią one natomiast określonego procentu „podstawy wymiaru składek”.

Pamiętać także należy, że zasada uwzględniania „lat zerowych” do podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne z 20 lat kalendarzowych wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu, przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku, wywiedziona została z przepisu art. 15 ust. 6 ustawy o emeryturach i ren-

tach z FUS w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2003 r., III UZP 2/03 (OSNP 2003 nr 14, poz. 338). Przedtem organ rentowy w swojej praktyce przyjmował, że niemożność udowodnienia podstawy wymiaru za określony rok kalendarzowy (lata kalendarzowe) prowadzi do niemożliwości uwzględnienia tego roku (tych lat) w podstawie wymiaru emerytury. W uzasadnieniu tej uchwały wyjaśniono, że przy ponownym ustalaniu wysokości emerytury od podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne z 20 lat kalendarzowych wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu, przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku, uwzględnia się również rok lub lata kalendarzowe, w których nie można wskazać podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne wobec nieudowodnienia wysokości osiąganego wynagrodzenia za pracę. Chodzi tu o takiego ubezpieczonego, który żądał obliczenia podstawy wymiaru emerytury w oparciu o wynagrodzenie uzyskiwane w wybranych przez niego 20 latach podlegania pracownicemu ubezpieczeniu społecznemu. Od jego wynagrodzenia w każdym z wybranych 20 lat były odprowadzane składki na ubezpieczenie społeczne. Jedynie z powodu braku dokumentów płacowych nie jest możliwe udowodnienie wysokości wynagrodzenia będącego podstawą wymiaru składek na ubezpieczenie w niektórych z tych lat w sytuacji, gdy składki były odprowadzane przez pracodawcę od wynagrodzeń wszystkich pracowników globalnie, a nie rozliczane indywidualnie. W takim przypadku, zdaniem Sądu Najwyższego, dopuszczalne jest wskazanie także tych lat podlegania ubezpieczeniu, w których nie było możliwości udowodnienia wysokości podstawy wymiaru opłaconych składek. Wówczas przyjmuje się zerową podstawę wymiaru składek. Jak z tego wynika, koncepcja „zerowej podstawy wymiaru składek” wypracowana została przez judykaturę jedynie w obrębie pracowniczego ubezpieczenia społecznego.

Z treści art. 56 ust. 1 ustawy emerytalnej wynika, że świadczenie ustalone z uwzględnieniem okresów pracy w gospodarstwie rolnym na podstawie jej art. 10, w tym okresów ubezpieczenia społecznego rolników, składa się z dwóch części. Pierwszą stanowi część świadczenia obliczonego w myśl art. 53, której wysokość jest uzależniona od stosunku sumy okresów składkowych i nieskładkowych do sumy okresów składkowych, nieskładkowych i uwzględnionych okresów pracy w gospodarstwie rolnym. Przy obliczaniu tej części świadczenia uwzględnione okresy pracy w gospodarstwie rolnym wpływają na jej wysokość. Uwzględnia się je przy obliczaniu wysokości emerytury (stosownie do art. 10 ust. 1) w taki sposób, że zwiększają one liczbę okresów składkowych, bowiem biorą udział w tej operacji matematycznej,

która polega na przemnożeniu podstawy wymiaru emerytury przez 1,3 % za każdy rok okresów składkowych (art. 53 pkt. 2). Drugą część świadczenia stanowi zwiększenie o kwotę odpowiadającą części składkowej emerytury ustalonej według zasad wymiaru określonych w przepisach o ubezpieczeniu społecznym rolników, z uwzględnieniem całego udowodnionego okresu pracy w gospodarstwie rolnym (art. 53 ust. 2), a więc i w tej części okresy pracy w gospodarstwie rolnym uwzględnia się przy obliczeniu wysokości świadczenia. Zatem przedstawiona wyżej interpretacja nie oznacza - jak twierdzi się w skardze - że odrzucenie możliwości wskazywania przy obliczaniu podstawy wymiaru emerytury „zerowych” lat kalendarzowych - będących okresami ubezpieczenia społecznego rolników - oznacza, sprzecznie z treścią art. 10 ust. 1, uwzględnianie tych okresów wyłącznie do prawa do emerytury.

W przypadku zaś gdy podstawy wymiaru nie da się ustalić zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o emeryturach i rentach z FUS, to również emerytura przyznana z uwzględnieniem okresów pracy w gospodarstwie rolnym na podstawie art. 10 ustawy emerytalnej obliczana jest wyłącznie na podstawie art. 23. Wtedy w istocie okresy pracy w gospodarstwie rolnym pozostają bez wpływu na wysokość świadczenia, ale wynika to z istoty tego przepisu, który z zasady zrywa związek między wysokością emerytury a wypracowanym stażem emerytalnym i stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 15 i następnych - określających zasady ustalania podstawy wymiaru emerytury.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398<sup>14</sup> k.p.c. orzekł jak w sentencji. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c. w związku z § 11 ust. 2 w związku z § 12 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.).

=====